

УДК 159.9.81.2

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.20>

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Алла Литвинчук

*Поліський національний університет,
вул. Пушкінська, 40, м. Житомир, Україна, 10009
e-mail: lytvynchukalla@gmail.com*

У статті показано, що психологічна безпека – це явище об’єктивної дійсності, яке нині набуває все більшої актуальності та стає предметом дискусій. Окреслено неоднозначність та неоднорідність підходів до розгляду психологічної безпеки як категорії психології. Підкреслено, що психологічна безпека вимагає глибоких психологічних досліджень.

Мета дослідження – аналіз особливостей предметного поля, в якому розглядається конструкт «психологічна безпека», його спрямованість та наповненість, а також емпіричне встановлення інтегрального рівня психологічної безпеки та його особливостей.

Для досягнення поставлених мети та завдань і дослідження рівня психологічної безпеки використано деякі структурні елементи багатопланового опитувальника, розробленого командою науковців Поліського національного університету. Рівень безпеки визначено за допомогою оцінки власного рівня безпеки відповідно до різних сфер власного життя. Оцінювання регламентовано: «Оцініть за п’ятибальною шкалою (1 – мінімальна безпека, 5 – максимальна безпека) рівень Вашої особистої безпеки у таких сферах життя». Інтегральний рівень безпеки встановлено шляхом розрахунку середнього значення за усіма сферами.

Результати дослідження свідчать про неоднорідність поглядів щодо поняття «психологічна безпека». Переважну більшість досліджень спрямовано на встановлення тісних соціальних взаємодій (освітньої діяльності, екстремальної діяльності, професійного становлення). Одним із актуальних напрямків дослідження може бути явище соціальної стійкості та стабільності (соціального комфорту) як наслідків високого рівня психологічної безпеки. Одночасно зі сферою професійної діяльності поширення набувають дослідження, що розглядають психологічну безпеку як загальний конструкт безвідносно конкретних дослідницьких ситуацій.

Кількісний та якісний аналіз дозволив установити особливості психологічної безпеки: загальний рівень психологічної безпеки знаходиться на середньому рівні; оцінка свого життя як мінімально безпечного є менш інтенсивною, ніж досить безпечного. Чоловіки та жінки оцінюють рівень власної безпеки як помірний, проте чоловіки, на відміну від жінок, схильні до граничних оцінок.

Ключові слова: психологічна безпека, особистість, психологічна безпека сфер життя особистості, рівні психологічної безпеки, метааналіз.

Актуальність дослідження. Проблема «психологічної безпеки» імпліцитно впливає з нових умов сьогодення, в яких опинилося суспільство в останні десятиліття. Нова етика, відкритість суспільства XXI століття, розширення та інтенсифікація соціальних взаємодій формують таке середовище буття людини, яке різко та стрімко постійно змінюється та вимагає усвідомлення постійних змін. Варто говорити, що сучасна особистість живе не просто в середовищі, а у «трансформаційному середовищі» [5]. Такі умови буття впливатимуть на суб’єктивне відчуття людиною себе в безпеці або в небезпеці. Тому особливо важливими є активні наукові пошуки особливостей психологічної безпеки, її суб’єктивного рівня.

Мета дослідження. Зауважимо, що в цій роботі ми не ставимо за мету дати системний аналіз поняттю психологічної безпеки. Мета дослідження – аналіз особливостей

предметного поля, в якому розглядається конструкт «психологічна безпека», його спрямованість та наповненість, а також емпіричне встановлення інтегрального рівня психологічної безпеки та його особливостей.

Мета роботи визначила її головні завдання: 1) провести якісний та кількісний аналіз сфер психологічного знання, в яких досліджується психологічна безпека; 2) з'ясувати основні актуальні напрямки дослідження психологічної безпеки, емпірично визначити її інтегральний рівень.

Методологія та методи. Способи дослідження підпорядковано визначеним меті та завданням. Дослідження напрямків психологічної безпеки відбувалося за допомогою аналізу, синтезу та метааналізу публікаційного контенту щодо психології безпеки. Для дослідження особливостей рівня безпеки використані деякі структурні елементи багатопланового опитувальника, розробленого командою науковців Поліського національного університету (Журавльова Л., Коломієць Т., Литвинчук А., Можаровська Т.). Для визначення рівня безпеки досліджуваним особам пропонували оцінити власний рівень безпеки відповідно до різних сфер власного життя (фізичної, сексуальної, гендерної, сімейної, територіальної, фінансової, релігійної, національної, політичної, соціальної, продовольчої та бізнесової). Оцінювання суворо визначено: «Оцініть за п'ятибальною шкалою (1 – мінімальна безпека, 5 – максимальна безпека) рівень Вашої особистої безпеки у наступних сферах життя». Інтегральний рівень безпеки – середнє значення за всіма сферами. Відтак перевагою цього специфічного оцінювання стала конкретизація власне тієї об'єктивної дійсності, яку потрібно визначити як безпечну чи небезпечну, а також формалізація завдання.

Учасники дослідження – респонденти від 12 до 70 років ($N = 574$), серед них переважно більшість складають особи юнацького та дорослого віку ($M = 32$; $Mo = 18$).

Виклад основного матеріалу. Нині здійснюються активні наукові пошуки в напрямку систематизації наукового знання щодо поняття «психологічна безпека». Так, О.С. Блиновою здійснено широкий аналіз наукових уявлень про психологічну безпеку: визначено особливості уявлень про психологічну безпеку на класичному, некласичному та постнекласичному етапах [2]. Зокрема авторка відзначає, що особлива увага науковців спрямована на дослідження аспектів інформаційно-психологічної безпеки [2, с. 242]. Значна частина досліджень стосується різноманітних аспектів інформаційно-психологічної безпеки особистості: як аспекту наукової проблеми сучасної психології (Гаврищак, 2012), як явища, вираженого на особистісному, суспільному та державному рівнях (Уханова, 2013), як структурованого явища (Панченко, 2019), як частини політичних відносин (Арабаджієв і Сергієнко, 2020).

Дослідження науковців також спрямовані на визначення всіх аспектів життя людини, які є або сприймаються як небезпечні. Серед таких напрямків особливо актуальними є дослідження тісних соціальних інтеракцій: навчальної або учбової діяльності (Харченко, 2012; Тушина, 2013; Панченко, 2014; Вітюк, 2015), екстремальних видів діяльності (Приходько, 2015), професійної сфери (Яковенко, 2013) тощо.

Новітні дослідження психологічної безпеки стають все більш різноманітними. Зокрема, виокремлено змістове наповнення психологічної безпеки в широкому та вузькому значенні (Чуйко, Чаплак, Комісарик, 2021), здійснено розгляд її етнокультурних, гендерних (Савелюк, 2020), територіальних (Литвинчук, 2020) аспектів тощо.

В англійській психологічній літературі поняття «психологічна безпека» порушувалося порівняно давно, з 60-х років ХХ століття. У відповідь на запит «psychological safety» портал Гугл Академія надає 3 390 000 результатів (звернення від 03.07.2021 року), за встановлення часового ліміту «з 2020 року» – 60 400 результатів, а з 2021 року – 34 100 результатів, що свідчить про системний інтерес до предмету психологічної безпеки.

Психологічну безпеку науковці почали досліджувати з огляду на професійну діяльність. Як зазначає Емі Едмондсон, з 60-х до 90-х років психологічну небезпеку досліджували в теоретичному вимірі [18, 19]. З 90-х років ці дослідження підкріпилися емпіричними результатами. Перші спроби означити психологічну безпеку стосувалися поняття «ризик»: «психологічна безпека переважно полягає у зменшенні міжособистісного ризику, який обов'язково супроводжує невизначеність та зміни» [19, с. 30]. За Е. Едмондсон та З. Леї, психологічну безпеку можна розглядати в декількох напрямках: по-перше, як передумову (антецедент): спираючись на дослідження в галузі психології праці, науковець говорить про залежність високої працездатності від рівня безпеки працівників, зокрема вагомою умовою психологічної безпеки є позитивний клімат у команді (на робочому місці) [19, с. 30]; по-друге, як посередник між організацією роботи, психологічним кліматом у команді, швидкістю включення інноваційних способів роботи, способами і швидкістю передачі знань між членами команди [19, с. 32]; по-третє, як наслідок: робочі колективи в межах однієї компанії мають різний рівень психологічної безпеки, ці показники відрізнялись і між різними компаніями [19, с. 34]; по-четверте, як регулятор (посередник): психологічна безпека спрощує взаємодію в командах, яка є досить різноманітною за своїм складом, і знижує рівень неприйняття інноваційних способів виконання діяльності [19, с. 34].

Однією із гіпотез подальших досліджень у напрямку психології безпеки є динаміка почуття захищеності (убезпечення): передбачається, що підвищення рівня безпеки може певним чином знижувати рівень продуктивності [19]. Це можна назвати своєрідним соціальним комфортом у професійній сфері.

Проблема психологічної безпеки через напрямок психології праці найбільш розроблена зарубіжними дослідниками. Зокрема, досліджуються особливості «високоякісних стосунків» (Carmeli, & Gittell, 2009) залежно від рівня психологічної безпеки та її вплив на можливість «вчитися на помилках» працівників [17].

Все більшого розповсюдження набувають дослідження психологічної безпеки поза певних умов роботи чи життєдіяльності людини (Wanless, 2016). Вони стосуються власне становлення особистості [22] або частини соціального капіталу, що набуває людина впродовж життя. А. Кармеллі встановлено, що люди, які почувалися безпечно в ситуації соціальної взаємодії, демонстрували вищий рівень безпеки порівняно з іншими досліджуваними [16]. Дослідження психологічної безпеки 2020-2021 років сконцентрувалися на проблематиці збереження здоров'я, вакцинації (Stühlin et. al, 2021; Л. Журавльова, І. Бедних, А. Литвинчук, Т. Можаровська (не опублікований рукопис), медичного обслуговування (O'Donovan, 2020) [20].

Результати та дискусії. Дослідження інтегрального рівня психологічної безпеки особистості дозволило встановити певні його особливості (табл. 1).

Таблиця 1

Статистичні показники загального рівня психологічної безпеки

Інтегральний рівень безпеки				
Загальна вибірка		Чоловіки		Жінки
N	Valid	574	112	462
	Missing	3	465	115
Mean		3,41	3,3594	3,4205
Median		3,58	3,5833	3,5833
Mode		4	3,17a	3,58
Std. Deviation		,843	,94142	,81838
Variance		,711	,886	,670

Зокрема встановлено, що загальний рівень психологічної безпеки знаходиться на середньому рівні ($\bar{x}_{\text{інтегр}} = 3,41$, при $\min = 1$, $\max = 5$), медіанне значення відповідає $\bar{x}_{\text{інтегр}}$ та становить $M_{\text{інтегр}} = 3,58$, $Mo_{\text{інтегр}} = 4$ ($SD = 0,843$), це свідчить про те, що респонденти досить високо оцінюють свій рівень психологічної безпеки.

Дещо відрізняється оцінка рівня власної безпеки у представників обох статей: чоловіки – $M_{\text{чол}} = 3,58$, $Mo_{\text{чол}} = 3,17$ ($SD = 0,941$), жінки – $M_{\text{жін}} = 3,58$, $Mo_{\text{жін}} = 3,58$ ($SD = 0,818$).

Графічне представлення результатів дозволяє виокремити особливості оцінки суб'єктивного рівня безпеки респондентів (рис. 1).

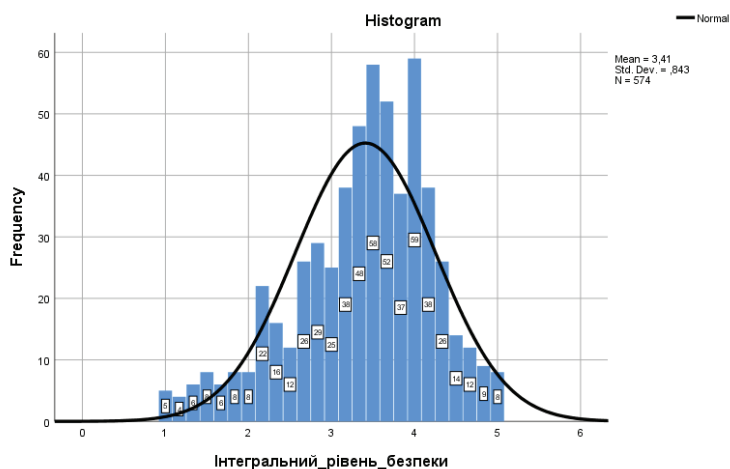

Рис. 1. Інтегральний рівень безпеки відносно нормального розподілу

Хоча відповіді респондентів очікувано відповідають нормальному розподіленню, все ж можна встановити певні закономірності. Зокрема, кількісна характеристика відповідей свідчить про те, що досліджувані особи схильні оцінювати своє життя як «мінімально безпечно» менш інтенсивно, ніж «досить безпечно»: лише 5 респондентів із усієї вибірки (0,87%) оцінили мінімально свій рівень безпеки, однозначно безпечним своє життя вважають 8 респондентів (1,4%). Найбільша частка досліджуваних осіб оцінює своє життя як помірно безпечно: оцінки від 3 до 4 коливаються у 317 респондентів (55,2%). Проте ці результати потребують подальших досліджень з урахуванням соціально бажаних відповідей та викривлення результатів респондентами, оскільки питання безпеки зазвичай є досить тригерними для учасників дослідження та змушують їх відповідати, керуючись емоціями, а не фактами (Литвинчук, 2020).

Визначено, що існують особливості оцінок рівня безпеки в чоловіків та в жінок (рис. 2).

Для чоловіків характерною є помірна оцінка рівня власної безпеки. Більшість респондентів оцінює її у межах від 3,5 до 4 балів ($N = 49$), тоді як досить захищеними себе почувають лише деякі респонденти ($N = 2$). Частка тих, хто не почуває себе в безпеці, досить велика: в 1 або 2 бали оцінили безпеку 10,7% досліджуваних осіб. Порівнюючи ці результати з вибіркою респондентів жіночої статі, ми можемо говорити про певні відмінності (рис. 2).

Для жінок рівень їхньої безпеки є також досить помірним. Проте, на відміну від чоловіків, менша частка респондентів оцінила свою безпеку низько, на рівні 1-2 балів

(7,1%). Також варто відмітити, що коливання від 2 до 4 балів є досить плавним (чоловіки схильні до радикальніших оціночних суджень своєї безпеки).

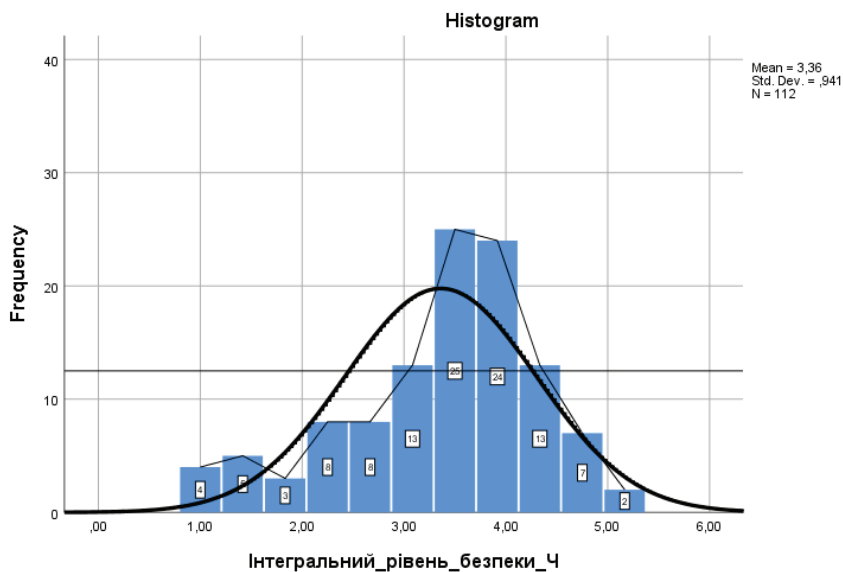

Рис. 2. Інтегральний рівень безпеки (чоловіки)

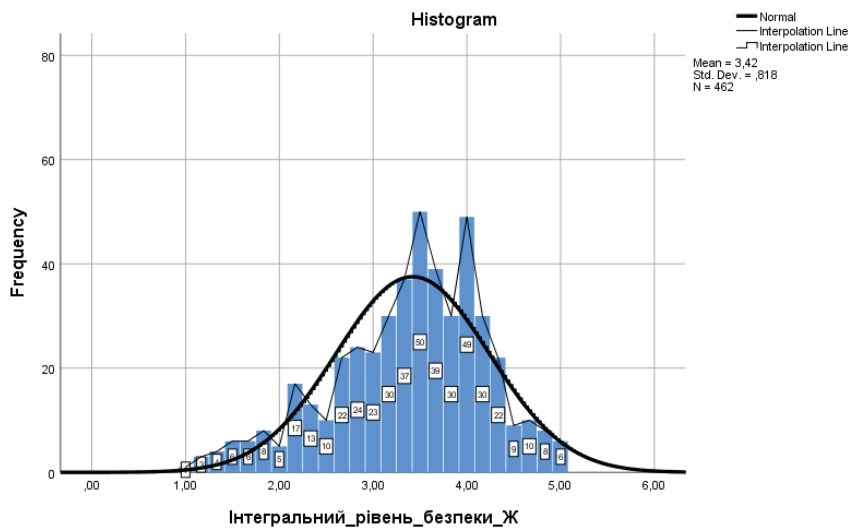

Рис. 3. Інтегральний рівень безпеки (жінки)

Загалом більшість респондентів оцінюють власну безпеку вище середньої (54,5%), нижче середньої – 45,5%. Менше 3 балів оцінили власний рівень безпеки 27,7% респондентів жіночої статі та 28,6% – чоловічої. Це може свідчити про домінування відносно низького, нижче середнього та середнього рівня безпеки респондентів, а також про тенденцію до відмінностей усвідомлення рівня власної безпеки в чоловіків і жінок.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідження дозволило встановити неоднорідність поглядів на явище психологічної безпеки. Головна увага науковців спрямована на дослідження тісних соціальних інтерацій (освітньої діяльності, екстремальної діяльності, професійного становлення). Соціальний комфорт як наслідок високого рівня психологічної безпеки може бути одним із актуальних питань у подальших дослідженнях. Проаналізовано, що подібно дослідженням у професійній сфері поширення набувають публікації, які розглядають психологічну безпеку як загальний конструкт безвідносно конкретних дослідницьких ситуацій.

Емпірично встановлено деякі особливості психологічної безпеки: середній її рівень; оцінка свого життя як мінімально безпечного є меншою, ніж досить безпечного. Чоловіки та жінки оцінюють рівень власної безпеки як помірний, проте чоловіки, на відміну від жінок, схильні до граничних оцінок.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у встановленні закономірностей формування психологічної безпеки, її вікових особливостей та передумов безпекової поведінки.

Список використаної літератури

1. Арабаджиев Д. Ю., Сергієнко Т. І. Політична маніпуляція та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах. 2020.
2. Блинова О. С. Психологічна безпека: аналіз наукових уявлень та досвід емпіричного дослідження. Психологічні основи розвитку особистості: монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2018. С. 239-254.
3. Вітюк Н. Кібербулінг як загроза психологічній безпеці особистості школяра. *Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки*. 2015. № 19. С. 129-138.
4. Гаврищак Л. Інформаційно-психологічна безпека особистості у сучасному світі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Психологія*. 2012. № 29. С. 100-110.
5. Журавльова Л. П., Коломієць Т. В., Кулаковський Т. Ю., Пирог Г. В., Котлова Л. О., Литвинчук А. І., Коробко Д. Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства. Монографія. 2020.
6. Литвинчук А.І. Психологічні особливості уявлень про небезпеку осіб які проживають у сільській місцевості. *Наукові перспективи*. 2021. № 4 (10). С. 369-377 DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-4\(10\)-369-377](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-4(10)-369-377)
7. Панченко О. А. Турбулентність мислення в структурі інформаційно-психологічної безпеки особистості. 2019.
8. Панченко Т. Л. Психологічна безпека інклюзивного освітнього середовища. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2014. № 28. С. 327-332.
9. Приходько І. І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності: концепція, трансформаційна модель, методологія дослідження. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 117-125.
10. Савелюк Н. Психологічна безпека особистості: етнокультурні та гендерні аспекти. 2020.

11. Тушина О. Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі: практичний посібник. *Запоріжжя: ЗОІППО*, 2013.
12. Уханова Н. С. Інформаційно-психологічна безпека особистості, суспільства та держави. *Правова інформатика*. 2013. № 3. С. 91-95.
13. Харченко А. С. Психологічна безпека особистості викладача вишу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2012. № 2, Т. 2. С. 443-450.
14. Чуйко Г., Чапак Я., Комісарик М. Психологічна безпека особистості в нестабільному світі. *Psychological journal*. 2021. № 7(1). С. 65-81.
15. Яковенко С. І. Психологічна безпека працівників органів та підрозділів внутрішніх справ. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. № 14 (1). С. 331-339.
16. Carmeli A. Social capital, psychological safety and learning behaviours from failure in organisations. *Long range planning*. 2007. No 40(1). С. 30-44.
17. Carmeli A., Gittell J. H. High quality relationships, psychological safety, and learning from failures in work organizations. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*. 2009. No 30(6). P. 709-729.
18. Edmondson A. Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative science quarterly*. 1999. No 44(2). P. 350-383.
19. Edmondson A. C., Lei Z. Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annu. Rev. Organ. Psychol. Organ. Behav.* 2014. No 1(1). P. 23-43.
20. O'Donovan R., De Brún A., McAuliffe E. Healthcare Professionals Experience of Psychological Safety, Voice, and Silence. *Frontiers in Psychology*. 2021. No 12. P. 383.
21. Stühlinger M., Schmutz J. B., Grote G., Nicca D., Flury D. To get vaccinated or not? psychological safety as a catalyst for the alignment between individual beliefs and behavior. *Group & Organization Management*. 2021. No 46(1). P. 38-69.
22. Wanless S. B. The role of psychological safety in human development. *Research in Human Development*. 2016. No 13(1). P. 6-14.

PSYCHOLOGICAL SAFETY OF THE PERSONALITY AS AN ACTUAL PROBLEM OF MODERN PSYCHOLOGY

Alla Lytvynchuk

*Polissia National University,
40, Pushlinska str., Zhytomyr, Ukraine, 10009
e-mail: lytvynchukalla@gmail.com*

It has been shown that psychological security is a phenomenon of objective reality, which is now becoming increasingly important and is the subject of debate. The ambiguity and heterogeneity of approaches to the consideration of psychological security as a category of psychology are outlined. It is analyzed that psychological security requires extensive psychological research.

The aim of the article was to analyze the features of the subject field in which the construct "psychological security", its orientation and content, as well as the empirical establishment of the integrated level of psychological security and its features.

Methods used to achieve the set goals and objectives: to study the level of psychological security, some structural elements of a multifaceted questionnaire developed by a team of scientists from Polissya National University were used. The level of security was determined by assessing one's own level of security in accordance with various spheres of one's own life. The assessment was regulated: "Assess on a five-point scale (1 – minimum security, 5 – maximum security) the level of your personal security in the

following areas of life." The integrated level of security was established by calculating the average value for all areas.

The results of the study indicate the heterogeneity of views on the concept of "psychological security". The vast majority of research is aimed at establishing close social interactions (educational activities, extreme activities, professional development). One of the current areas of research may be the phenomenon of social stability and stability (social comfort) as a consequence of a high level of psychological security. It is analyzed that simultaneously with the sphere of professional activity, researches that consider psychological safety as a general construct regardless of specific research situations become widespread.

Quantitative and qualitative analysis allowed to establish the features of psychological security: the general level of psychological security is at an average level; the assessment of one's life as minimally safe is less intense than that of a fairly safe one. Men and women assess the level of their own security as moderate, however, men are prone to unequivocally extreme assessments, unlike women.

Key words: psychological safety, personality, psychological safety of spheres of life of an individual, levels of psychological safety, meta-analysis.